

Konspirationsteorier, konspirationer och missriktad skepticism

Det råder ett nära samband mellan pseudovetenskap och konspirationsteorier. Många av de mest utbredda pseudovetenskapliga lärorna understöds av idéer om olika slags sammansvärjningar. Två av många exempel: vaccinationsmotståndare tror att de stora läkemedelsföretagen ingår i en stor komplott med syftet att pracka på oss verkningslösa och farliga vacciner; förnekare av klimatvetenskapen har hävdad att klimatforskarna har svurit sig samman för att grundlöst påstå att den pågående globala uppvärmningen beror på mänsklig aktivitet.

Men bevisligen förekommer konspirationer, och har så gjort åtminstone sedan den misslyckade statskuppen i Sparta år 399 f.v.t. Alla som studerat historia känner till många exempel på både lyckade och misslyckade sammansvärjningar. Historien om företagskarteller är också full av exempel på hemliga överenskommelser. Tobaks-

Orlando Fergusons karta över den platta jorden, 1893

bolagen visste länge att deras produkter dödade ett stort antal konsumenter, men höll det hemligt. Mot den bakgrunden, kan vi avfärda alla de konspirationsteorier som nu framförs? Kan det inte möjligen vara så att läkemedelsföretag, klimatforskare och andra i själva verket ingår i stora sammansvärjningar?

Svaret på den frågan är att vi visst inte kan avfärda alla påståenden om konspirationer. Liksom andra empiriska påståenden måste de granskas med avseende på evidens och rimlighet. Problemet med de flesta pseudovetenskapliga konspirationsteorier är att de är extremt osannolika, i jämförelse med de konspirationer som faktiskt har förekommit.

Av alldeles uppenbara skäl är konspirationer svårare att hålla hemliga ju fler personer som deltar. Risken för avhopp och avslöjanden ökar dessutom, ju längre konspira-

tionen varar. Enligt dessa kriterier är den åttahundraåriga föreställningen om en gigantisk judisk världskonspiration närmast oslagbart osannolik. Men även många nyare konspirationsteorier är osannolika av samma skäl. De första frågor man bör ställa om en påstådd konspiration är därför: vilka är deltagarna och vem måste delta för att konspirationen ska fungera?

För att en konspiration för farliga vacciner skulle fungera räcker det inte att ledarna för läkemedelsföretagen som tillverkar vacciner skulle delta. Världens alla infektionsläkare och barnläkare har erfarenhet och kompetens att bedöma vacciners effekt. En stor del av dem deltar i konferenser där undersökningar om vacciners effektivitet och biverkningar presenteras och utsätts för kritisk granskning. Det lär finnas ungefär 10 000 infektionsläkare och ungefär 10 000 barnläkare bara i USA. Föreställningen att alla världens specialister inom dessa områden antingen skulle vara lättlurade eller delta i en sammansvärjning som skadar patienter faller på sin egen orimlighet.

I artikeln om antroposofins kris i detta nummer av *Folkvett* berättas om en, bland antroposofier högt aktad, homeopat som försöker förklara varför den överväldigande majoriteten av världens läkare förkastar homeopatin. Hans förklaring är att läkarna visserligen är övertygade om att homeopatin skulle göra människor mycket friskare, men ändå förkastar homeopatin därför att den skulle göra människor så friska att läkare blev arbetslösa. Det finns cirka 13 miljoner läkare i världen och dessutom cirka 30 miljoner sjuksköterskor som ofta har mycket god insikt i vad läkarna gör och varför. Hur sannolikt är det att den förmodade "insikten" om homeopatins suveräna effektiv-

tet skulle kunna hållas hemlig om den var allmänt spridd i läkarkåren?

I dessa och andra fall bör man observera att konspirationsteoriernas förespråkare sällan diskuterar hur många som måste delta i konspirationen för att den ska fungera. De talar i vaga termer, till exempel om ”en sammansvärjning bland läkemedelsföretag”, och nämner helst inte det stora antalet läkare och sjuksköterskor som också skulle behöva delta för att konspirationen skulle fungera. Påståenden om en politisk komplott bland klimatforskare (framförda i samband med den så kallade Climategate) brukar inte åtföljas av en diskussion om hur många som skulle behöva delta i denna komplott för att den ska ha avsedd effekt. Ett sådant resonemang skulle nämligen göra det tydligt hur osannolik idén om en sådan sammansvärjning är.

Utöver ett stort antal deltagare finns det ofta också annat som gör en pseudovetenskaplig konspirationsteori ohållbar. Verkliga konspirationer brukar bildas av människor som har en stark gemensam drivkraft, såsom hat mot en person man vill avsätta (exempelvis sammansvärningen mot Gustav III). Hur troligt är det att det stora flertalet barnläkare tycker det är okej att ge barn vaccin som skadar dem utan att skydda mot sjukdomar? Och hur troligt är det att nästan alla klimatforskare konsekvent sprider uppgifter som de vet är felaktiga? Finns det inga barnläkare som vill bota och skydda barn, inga klimatforskare som söker sanningen, vad den än är? Det är faktiskt svårt att tro.

I det här dubbelnumret av *Folkvett* gör vi nedslag på flera olika håll i vetenskapens gränsmarker och utmarker. Vi börjar med tre artiklar om antroposofi. Förutom den redan nämnda artikeln om antroposofins pågående kris, publicerar vi en ifrågasättande artikel om waldorfpedagogikens existensberättigande i dagens skola samt ett vittnesmål från en före detta waldorfelev.

Redaktionen har även letat upp intressanta artiklar från nischade tidskrifter och fått lov att återpublicera dem. Den ena avlivar ett antal historiska "sanningar", den andra är en uppgörelse med den nästan vedertagna idén om en utbredd soldyrkan under bronsåldern. I det sammanhanget kan det vara intressant att begrunda den kritiska debattartikeln om problem med peer review, skriven av en professor i arkeologi.

Ni finner även en uppföljning på hur det går med Freuds teorier på Göteborgs universitet, intervjuer med riksstyrelsens nya ledamöter och ordförande, recensioner

samt godbitar i form av notiser. Med andra ord finns det gott om intressant läsning att värma sig med under denna kalla och mörka årstid.

Under arbetet med att sammanställa det här numret nåddes redaktionen av det sorgliga beskedet att Peter Olausson, tidigare föreningsordförande och en sann vetenskapens förfäktare, gått bort efter en längre tids sjukdom. Det är en stor förlust för nära och kära, vänner och för hela skeptikerrörelsen. Vi inleder numret med en minnestext och konstaterar att redaktionen har ambitionen att hålla hans livsgärning vid liv.

På återseende 2024. ✍️

Sven Ove Hansson och Lotten Kalenius